

JAPÁN

Területe: 378 ezer km²

Lakossága: 130 millió fő

I. Történelmi háttér

Japán őslakói, az ajnuk az ázsiai kontinensről vándoroltak be a szigetekre, de a civilizáció itt csak viszonylag későn, az időszámításunk kezdete körüli időkben alakult ki. Az első egységes államalakulat létrejöttének az időpontja vitatott, általában az V. század körüli időkre teszik. Ettől az időtől kezdve szoros kapcsolat jött létre Kínával, ami előmozdította a fejlődést, mivel átvették tőlük az írásrendszert, az időszámítást, a tudományos és kulturális eredményeket. Az ősi vallás, a sintoizmus mellett a VI. századtól megjelent Japánban a buddhizmus is. A VII. században kialakult a feudális gazdálkodási rendszer, az államforma pedig a VIII. századtól császárság lett. A XII. századtól a hercegi családok háborúskodása vezetett a sógunok (katonai kormányzók) hosszú uralmához, amely a szellemi hanyatlás időszeke volt Japánban. A hatalom nélkül maradt császárok a régi fővárosban Kyotóban maradtak, a sógunok pedig Tokióból kormányozták az országot. A sógunátus fénykora a XVII. századra esett, Tokugava sógun erős központi hatalmat épített ki. A feudális rend és a sógunok uralmának konzerválása érdekében a XVII. századtól Japán a bezárkózás politikáját követte. A XIX. században az USA kényszerítette ki elsőként a kapuk megnyitását, a gazdasági kapcsolatok felvételét, később Oroszország, Hollandia, Anglia és Franciaország is megjelent, de Japán nem vált gyarmattá. Ezekben a zavaros, háborús időkben a sógunok uralma meggyengült, ami 1868-ban a császári hatalom visszaállításához (Meidzsi-restauráció) vezetett. A császárok székhelye és a főváros ettől kezdve Edo (ma Tokió) lett.

A Meidzsi-restauráció új korszakot nyitott Japán történelmében, rohamléptekkel megkezdődött a feudalizmus felszámolása, a polgári átalakulás, a tőkés nagyipar kialakítása, amiben az állam játszott a fő szerepet.

Földreformot hajtottak végre, bevezették a Gergely-naptárt, az iskolakötelezettséget, új közigazgatási rendszert építettek ki, és intenzív iparosításba kezdtek. Az állam a gazdaság fejlesztését céltudatosan és rugalmasan irányította, a világgazdaság változó feltételeihez és igényeihez igazította, így száz év alatt a mostoha természeti adottságok ellenére, társadalmi termékének értéke 70-szeresére emelkedett, az egy főre jutó érték pedig 15-szörösére nőtt.

1889-ben nyugati típusú alkotmányt vezettek be. A század végétől megkezdődtek a gyarmatosítási törekvések. Az I. világháborúból az antant hatalmak oldalán győztesként került ki az ország, de a két világháború között megerősödő szélsőjobboldal hatására a II. világháborúba Németország oldalán lépett be. A csendes-óceáni térségben főleg az USA-val került összeütközésbe, ami az atomfegyver tragikus következményekkel járó bevetéséhez vezetett (Hiroshima 1945. VIII. 6., Nagasaki 1945. VIII. 9.).

Az 1951-es USA-Japán békétől kezdve intenzíven fejlődik a gazdaság. A fejlődés három szakaszában kezdetben a villamosenergia-termelés, majd az alapanyaggyártás, végül a fogyasztási cikkek gyártása került előtérbe. Jelenleg Japán a világ második ipari és harmadik kereskedelmi hatalma. Japán államformája alkotmányos monarchia, területe 44 prefektúrára (ken), 2 nagyvárosi kerületre (fu), és 1 fővárosi kerületre (to) tagolódik.

II. Természetföldrajz

Japán 4 nagy és mintegy 3900 apró szigetből álló, kb. 3000 km hosszan elnyúló szigetíven helyezkedik el. A nagyobb szigetek: Honshu (231 ezer km²), Hokkaido (79 ezer km²), Kyushu (42 ezer km²), Shikoku (19 ezer km²). A szigetek óceáni kőzetlemezek alábukási vonalában alakultak ki, így erőteljes vulkáni tevékenység jellemző és a földrengések sem ritkák. Jelenleg kb. 60 működő vulkán található az ország területén, amelyek közül a 3700 méter magas Fujiyama a leghíresebb, az ország jelképe. Az ország területének 80 %-a hegyvidék, a hegységek a Pacifikus-hegységrendszer tagjai és nyugatról kelet felé fiatalodnak. A legnagyobb alföld Honshu sziget középső részén a Sendai-síkság. Japán éghajlatát alapvetően a mérsékelt övi monszunok befolyásolják.

III. Ipar

Bányászat

Japán nyersanyagokban igen szegény ország, valamennyiből alapvetően behozatalra szorul. Kevés szenet bányásznak Hokkaidon és Kyushun, valamint még jelentéktelen mennyiségű kőolaj és földgáz is található az ország területén.

Energiagazdaság

A villamosenergia-termelés alapvetően az import nyersanyagokat használó hő- és atomerőművekre támaszkodik, de a rövid, nagy esésű folyókon számos vízerőmű is épült. A geotermikus-, szél- és más megújuló energiaforrások kiaknázására is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek.

Feldolgozóipar

A legjelentősebb ipari központok Honshu szigetén alakultak ki, három körzetben:

- Tokió - Yokohama sáv: kőolajfinomítás, hajógyártás, vegyipar, acélgyártás, játégyártás
- Nagoya-körzet: kőolajfinomítás, vegyipar, autógyártás (Toyota), gyapjúfeldolgozás, kerámiaipar
- Osaka - Kobe - Kyoto háromszög: vas- és acélkohászat, vegyipar, elektromos- és telekommunikációs eszközök gyártása (Matsushita, Mitsubishi, Sanyo, Sharp, Hitachi, Toshiba)
Ezek a körzetek lassanként egy megalopolisszá összenövő ipari tengelyt alkotnak.
Japán iparában a gépgyártás áll az első helyen, jelenleg a világ vezető hajógyártó országa, de az elektromos, telekommunikációs és számítástechnikai eszközök gyártásában is kiemelkedő helyet foglal el.

IV. Mezőgazdaság

Az ország területének jelentős része hegyvidék, így csak 15 % áll mezőgazdasági művelés alatt, ez is meglehetősen szétaprózott területet jelent. A földet 1-2 hektáros törpebirtokokon, kisparaszti gazdaságok intenzíven művelik. A mezőgazdasági üzemek két alaptípusa: a túlnyomóan mezőgazdasági termelésből élő sengio farm (ennek aránya kisebb), és a vegyes jövedelmű (mezőgazdaságból, iparból, szolgáltatásból élő) kengio farm (ennek aránya 80 % körüli). A legfontosabb mezőgazdasági termény a rizs, amelyből még kivitelre is jut, de a búzatermesztés aránya sem elhanyagolható. Dinamikusan fejlődik a gyümölcsstermesztés is. Az állattenyésztésben a baromfi-, sertés- és szarvasmarha-tenyésztés játssza a főszerepet, de összességében alárendelt ágazat. Az állati fehérjeszükséglet legnagyobb részét a halászat elégíti ki. A japán halászflootta a világtenger 2/3-án jelen van. Japán halászata első a világon.

V. Kereskedelem

Japán legjelentősebb kereskedelmi partnerei az USA és a csendes-óceáni térség államai.

Import:

feketeszén: USA, Kanada, Ausztrália

vasérc: India, Ausztrália, Brazília

kőolaj: Közel-Kelet

fa: USA

gyapot: USA

élelmiszer: USA

Export: gépkocsi, elektromos gépek és berendezések, telekommunikációs eszközök, játékok

AUSZTRÁLIA

Tertülete: 7,7 millió km²

Lakossága: 18 millió fő

I. Történelmi háttér

Az első embercsoportok a jégkorszak idején, kb. 40000 éve érkeztek Ausztrália földjére Délkelet-Ázsia felől. Ekkor a tengerek szintje jóval alacsonyabb volt, így a szigetek közti távolságok 80-100 km-re szűkültek, amely már kisebb fajta hajóval is leküzdhető volt. Ausztrália őslakói az ausztraliid rasszba tartoznak, akik leginkább a negridekhez hasonlíthatnak. A kontinens benépesülése északról dél felé történt, az őslakók törzsi szervezetben éltek és vadászattal, gyűjtögetéssel, halászattal foglalkoztak. A XVIII. századra az aboriginek (őslakók) száma 250-300 ezer lehetett, akik mintegy 500-600 törzsben éltek és kb. ugyanennyi nyelvet beszéltek.

Ausztrália felfedezésének ideje vitatott, valószínű, hogy már a XV. századtól kínai, arab, portugál és spanyol hajósok is eljuthattak a kontinensre, de terméketlennek találták, így említésre sem méltatták. Az első hiteles írásos feljegyzéseket Willem Janszoon holland hajóskapitány készítette 1606-ban Ausztrália északi partjairól. A XVII. század folyamán holland és angol hajósok derítették fel a területet. Elsőként Abel Tasman holland kutató hajózta körül Ausztráliát 1642-43-ban, ekkor nevezték el a területet Új-Hollandiának. Az angol hajósok közül James Cook kapitány tett jelentős lépéseket Ausztrália partjainak és a környező szigeteknek (Új-Zéland, Új-Guinea) a felfedezésében.

Az angolok az amerikai függetlenségi háború után nem tudták az elítélt bűnözőket Amerikába szállítani, ezért 1788-tól Ausztráliába vitték őket, ahol Sidney területén alakult ki az első fegyenctelep. A XIX. században az angolok gyarmatosították az egész területet, több új település alakult ki elsősorban a tengerpartokon és megindult a gazdaság fejlődése. A mezőgazdaságot a juhtenyésztés és a búzatermelés jellemezte, de a gazdasági fejlődésnek az arany felfedezése adott nagy lendületet. (Máig mintegy 5 millió kg aranyat találtak a kontinens területén.) A XIX. században 6 gyarmatból állt a terület, belőlük alakult ki 1900-ban az Ausztráliai Államszövetség. 1931-ben a westminsteri statútum domíniumi státuszt biztosított Ausztrália számára, amelyben az államfő a mindenkor angol uralkodó, de a politikai élet önálló (parlament, kormány). Ausztrália az I. világháborúban az antant oldalán, az ANZAC-csapatokban vett részt, a II. világháborúban a japánok és a németek ellen harcoltak. A XX. század

második felében a gazdag nyersanyagkészletek és az intenzíven fejlődő gazdaság következtében Ausztrália a fejlett ipari országok sorába lépett.

Jelenleg Ausztrália államformája államszövetség, amely 6 szövetségi államból (state - Új-Dél-Wales, Queensland, Dél-Ausztrália, Victoria, Nyugat-Ausztrália és Tasmania), valamint 2 szövetségi területtől (territory - Ausztráliai Fővárosi Terület, Északi Terület) áll. A Nemzetközösség tagja.

II. Természetföldrajz

Nyugat-Ausztráliai-pajzs: Az egykori Gondwana őskontinens részét képező ősmasszívum-darab, amely főleg gránitból, gneiszből és egyéb átalakult kőzetekből áll. Legnagyobb része hullámos felszínű, átlagosan 300 m magas síkság, de a középső részén romos őshegységek (Macdonnell-, Musgrave-hegység) emelkednek ki mintegy 400-500 méterre környezetükből. Jellegzetes képződmény a 3,5 km hosszú, környezetéből 350 méterre kiemelkedő, ősi hegység-maradvány, az Ayers Rock, amelynek homokkő-rétegei nagyjából függőlegesen állnak.

Kelet-Ausztráliai-medencerendszer: Az ősmasszívumot keletről határoló, észak-déli irányú törések mentén mélybe zökent és jobbra tengeri üledékekkel kitöltött süllyedékek. Tagjai a Carpentaria-alföld, a Nagy-Artézi-medence, a Simpson-sivatag és a Murray-Darling-alföld.

Kelet-Ausztráliai-hegyvidék (Nagy-Vízválasztó-hegység): 3000 km hosszán észak-déli irányban húzódó röghegység, amely dél felé magasodik és az ún. Ausztrál-Alpok területén a 2228 méter magas Mt. Kosciuskó csúcsban éri el legnagyobb magasságát. Ez a hegység választja el a keleti part csapadékos, termékeny részét a belső, száraz, nyugati területektől. Élővilágára jellemzőek az eukaliptusz fák és a koalák.

III. Ipar

1. Bányászat

feketeszen: Nagy-Vízválasztó-hegységben (Newcastle, Sydney környékén)

barnaszén: Victoria állam déli részén (Melbourne környékén)

vasérc: Nyugat-Ausztráliában (Hamersley-hegység), Dél-Ausztráliában (Iron Knob környékén)

bauxit: Carpentaria-öböl környékén (Weipa, Gove), Perth környékén

színesérc (ólom, cink, réz): Új-Dél-Walesben (Broken Hill környékén), Queenslandben (Mount Isa környékén), a Nagy-Vízválasztó-hegységben (Sydney és Melbourne között)

arany és nikkel: Nyugat-Ausztráliában (Kalgoorlie környékén)

uránérc: Arnhem-földön (Darwin környékén), Queenslandben (Mount Isa környékén), Dél-Ausztráliában (Radium Hill környékén)

kőolaj, földgáz: Ausztrália északnyugati partjain és annak self területén, Brisbane-től nyugatra, az Eyre-tótól keletre, a kontinens és Tasmania között

2. Energiagazdaság

A villamos-energia legnagyobb részét szén és kőolaj tüzelésű hőerőművekben állítják elő, de a Nagy-Vízválasztó hegység déli részén és Tasmaniában vízerőművek is működnek.

3. Feldolgozóipar

vaskohászat: Newcastle, Port Kembla (Sydney), Whyalla, Kwinana (Perth)

alumíniumkohászat: Gladstone, Newcastle, Geelong, Launceston (tasmania)

autógyártás (főleg amerikai és japán autógyárak leányvállalataiban): Melbourne, Sydney, Adelaide

kőolajfinomítás, vegyipar: kikötőkben - Brisbane, Sydney, Melbourne, Geelong

élelmiszeripar, textilipar: Brisbane, Sydney, Melbourne, Perth

IV. Mezőgazdaság

Külterjes, specializált, nagyüzemi, exportorientált mezőgazdaság, domináló állattenyésztéssel.

külterjes juhtenyésztés: hatalmas legelőkön, az ország belső területeinek déli szegélyén. Ausztrália rendelkezik a világ legnagyobb juhállományával (120 millió db).

külterjes szarvasmarha-tenyésztés: az északi nedvesebb területeken (Queensland, Északi-terület), itt a legnagyobb az üzemméret (100-500 ezer ha).

belterjes állattenyésztés - szarvasmarha, juh, sertés, baromfi: a keleti parti sávban, viszonylag kis méretű üzemekben (5-100 ha), sok tejgazdaság.

búza termesztés: a medencékben, elsősorban a Murray-Darling-alföldön, a szántóknak csaknem a felén.

belterjes növénytermesztés: Queensland északi részén cukornád- és gyümölcs-termesztés, a Murray folyó mentén zöldség- és gyümölcs-termesztés.

V. Külkereskedelem

Ausztrália legfontosabb külkereskedelmi partnerei Japán, az USA és Nagy-Britannia. Kiviteli cikkei között az élelmiszerek, energiahordozók, ásványi nyersanyagok, mezőgazdasági termékek szerepelnek legnagyobb aránnyal, míg behozatalában a gépek, elektromos berendezések, közlekedési eszközök és egyéb késztermékek dominálnak.

ÓCEÁNIA

A Csendes-óceánban szétszórta elhelyezkedő több ezer szigetből álló szigetvilág összefoglaló neve. A szigetek számát 3000-7500-ra becsülik és három nagy csoportra osztják:

Melanézia: Pápua Új-Guinea, Bismarck-szk., Salamon-szk., Új-Hebridák (Vanuatu), Új-Kaledónia, Fidzsi-szk.

Mikronézia: Északi-Mariana-szk., Guam, Karolina-szk., Wake, Marshall-szk., Gilbert-szk., Nauru, Ellice-szk. (Tuvalu).

Polinézia: Midway-szk., Hawaii-szk., Amerikai Csendes-óceáni-szigetek, Sor-szk., Cook-szk., Francia Polinézia (Társaság szk., Tuamotu-szk., Tubuai-szk.)

I. Történelmi háttér

Az óceániai szigetek benépesülése valószínűleg több hullámban zajlott, az első népcsoportok több tízezer éve, míg a legkésőbbiek az időszámításunk kezdete körüli időkben érkeztek. Egyes népcsoportok az ausztrálidokhoz, mások a negridekhez, ismét mások a mongolidokhoz hasonlítanak. Az európai felfedezők közül elsőként a spanyolok jutottak el Óceánia egyes szigeteire a XVI. században, majd a XVI. század végén és a XVII. században az angolok és a hollandok is megjelentek a területen. A szigetvilág kutatásában kiemelkedő szerepe volt James Cook kapitánynak, aki a 1769 és 1779 között három expedíciót vezetett Óceániában. A kutatók között később megjelentek a franciák és az oroszok is. A XIX. században megindult Óceánia gyarmatosítása, amelyben elsősorban az angolok, franciák, németek és amerikaiak vettek részt. Az 1960-as évektől Óceánia egyes szigetein is kibontakozott a függetlenségi mozgalom, aminek eredményeképpen több sziget (Szamoa, Nauru, Tonga, Fidzsi-szk., Pápua Új-Guinea, Tuvalu, Salamon-szk.) kivívta függetlenségét. Az északi szigetek jelentős része (Hawaii-szk., Midway-szk., Északi-Mariana-szk., Amerikai-Csendes-óceáni-szigetek, Wake, Guam) továbbra is az USA birtoka, amelyeken hadibázisokat hoztak létre, a déli szigetek egy része pedig Franciaország (Új-Kaledónia, Francia Polinézia, Wallis és Futuna), Új-Zéland (Cook-szk., Niue) és Nagy-Britannia (Pitcairn-szk.) kezében van.

II. Természetföldrajz

A szigeteket kialakulásuk szerint három csoportba sorolhatjuk:

A kontinentális selfből kiemelkedő szigetek, amelyek vetődéssel kerültek a felszínre: Új-Guinea, Új-Zéland, Melanézia nagyobb szigetei.

Vulkáni eredetű szigetek, amelyek még napjainkban is keletkeznek, sok aktív tűzhányó működik ezeken a szigetekeken.

Korallszigetek, amelyek korallpolipok által kiválasztott korallmészkből állnak, alakjuk változatos, gyakoriak a gyűrű alakú atollok.

III. Gazdaság

A szigetek legtöbbje szegény természeti erőforrásokban. A gazdaság fő ága a mezőgazdaság, amely többnyire az önellátást szolgálja és trópusi növényeket termel: édesburgonya, taró, jam, manióka, banán, szágópálma, kókuszdió. Az állattenyésztés elmaradott, főleg baromfikat tartanak a házak körül, és a halászat is az önellátást szolgálja. Néhány szigeten ültetvényes gazdálkodást folytatnak (Fidzsi-szk: cukornád, Szamoa, Új-Hebridák: kakaó, Tahiti: vanília), a termények java része exportra kerül.

A szigetek ásványkincsekben szegények, kivételt képez Új-Guinea és a Salamon-szk. rézbányászata, Új-Kaledónia nikkell- és krómtermelése, a Fidzsi-szigeteken bauxitot, Naurun foszfátot, az Új-Hebridákon mangánt bányásznak. Az ásványkincsek kivitelre kerülnek.